

Фащенко Л.Ф.*

КОМЕНТОВАНЕ ПИСЬМО, КОМЕНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ – ВАЖЛИВИЙ ПРИЙОМ У ФОРМУВАННІ ОРФОГРАФІЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті йдеться про ефективність використання прийому коментування, коментованого управління на уроках письма, української мови у початкових класах.

Методика навчання грамотному письму молодших школярів адресується вчителю, але вона спрямована на діяльність учнів. Її мета – забезпечити високу пізнавальну активність дітей, розуміння ними граматичного матеріалу, який вивчається, і тих прийомів навчання, котрими вони користуються.

Для вибору методів і прийомів учителю дуже важливо знати, як проходить оволодіння грамотним письмом.

Чим доросліший учень, тим більше він керується в навчальній діяльності далекими цілями: добре закінчити середню школу, подальше навчання, бути культурною людиною, гарним спеціалістом.

Для молодших школярів ці перспективи не грають провідної ролі, тому вчитель початкових класів змушений звертатися до більш близької мети навчання, реальної і зрозумілої дітям [2].

Орфографія за своїм змістом мало привертає увагу дітей, засвоюється вона нелегко. У дітей, навіть, складається думка, що оцінка з мови ставиться тільки за орфографічну грамотність, а інші сторони предмета – знання граматики, багатство словника, мова – до уваги не беруться. Через боязнь помилок школяр губить віру в себе.

Тому одним із шляхів вирішення цієї проблеми вбачаємо використання вчителем початкових класів коментованого письма.

Коментувати (від *лат.* commentare) – пояснювати, тлумачити [3].

Коментоване письмо – це такий вид вправ, коли продиктоване слово або речення учні записують, супроводжуючи коментуванням, промовлянням і коротким поясненням, чому, на основі якого правила саме так треба писати.

Під час навчання орфографії мають місце такі фактори:

- зорове сприймання і запам'ятовування написань (те, що читають, спостерігають, краще і пишуть);
- списування з граматичного тексту: при письмі має значення темп письма;
- вправи руки і вправи в правильному написанні.

---

* © Фащенко Л.Ф.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Однак під час навчання орфографії діють й інші фактори.

Немає сумніву, що той, хто пише (дорослий, дитина – все рівно), завжди відштовхнеться від почутого слова. Якщо він добре чує слово, розрізняє на слух і відтворює у своїй вимові звуковий склад слова, порядок звуків у слові; то це перестраховує його від пропусків, вставок, заміни, переставлянь. Справді: письмова мова спирається на усну, а усна мова – це звучання. Слухання слова і його вимова – це необхідні умови грамотного письма. Для оволодіння грамотним письмом треба чути й вимовляти. Учень чує мову вчителя або того, хто коментує, промовляє мимо своєї волі про себе, як вимовив учитель, або той, хто коментує. Власна вимова слова регулює процес письма. Після написання слова учень перевіряє написане. Отже, не тільки зоровий образ і ритмічний рух руки мають значення для засвоєння орфографії, не менше значення має слухання і промовляння. Вони створюють необхідні умови для формування орфографічних навичок.

Першим кроком учня під час письма є розуміння значення або змісту того, що треба записати.

Письмом на початку навчання не володіє ніхто, тому відразу виникають труднощі. Діти забувають накреслення букв (письмових), не можуть довгий час оволодіти технікою письма по складах, практично вони пропускають при цьому голосні і приголосні букви, особливо в закритих складах (парта), і словах зі збігом приголосних (школа). Пізніше виникають великі труднощі з йотованими (я, ю, є), апострофом, подвоєнням приголосних.

Тому в цей період і на уроках письма з початку граємо в гру «Утвори злиття», а потім читаємо групи букв, складів з ускладненням. Склади варто друкувати на дошці залежно від теми уроку, а читання складів починати з виділення голосного (підкреслюючи його).

Уся робота на уроках письма підпорядкована коментуванню. Пояснимо, чому нами обрано цей спосіб управління – «коментоване управління».

У кожному класі є слабкі учні, середні, сильні. Ця робота допомагає дітям оволодіти складовим читанням і письмом, єдиним ритмом, загальним темпом роботи, навиком орфографії розвішаються з перших кроків навчання, збагачує словниковий запас. Вона дозволяє зробити навчання обдуманим і одночасно забезпечує зворотній зв'язок: дає вчителю змогу контролювати рівень знань учнів, вчасно помітити відставання, забезпечити рух вперед, побачити успіх у навчанні.

«Коментоване управління» починаємо з перших уроків з простих вправ: «Пишу коротку лінію, відступаю; під рахунок (раз і); раз – пишемо лінію; і – відступаємо». Спочатку рахунок іде хорорий, а потім «веде» хтось із учнів.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Такий перехід від одного виду управління (вчителя) до другого (хорового) і третього (індивідуального) зацікавлює дітей, що необхідно на перших порах для підтримки інтересу в роботі.

Мама – пишу ма(а), нижнє з'єднання ма(а), перевіряю: мама.

Парта – пишу па(а) р та(а), перевіряю: парта.

Спочатку всі з'єднання букв пояснюються, а потім алгоритм коментування скорочується і пояснюються тільки нижні і верхні з'єднання. Середні – не називаються: молоко мо(о), нижнє з'єднання, ло(о), верхнє з'єднання, ко(о): молоко; слово «перевіряю» теж опускається.

Далі ця робота вдосконалюється. Речення коментується спочатку вчителем, потім по слову коментують учні, останній учень не тільки перевіряє «своє» слово, а й читає все речення і пояснює відповідний знак в кінці його. Перед списуванням обов'язково проводиться підготовча робота:

- 1) прочитати;
- 2) ще раз по складах і назвати голосні;
- 3) пишемо, коментуючи («учитель-учень» обов'язково пише на дошці разом з учнями).

Уже під час письма елементів букв (1 клас) вчимо дітей коментувати писане. На цьому початковому етапі учні мають засвоїти, що кожна лінію треба написати з інтервалом. Спочатку вчитель промовляє сам, а потім включаються діти (хором): «Пишу коротку косу лінію → відступаю → пишу коротку лінію із закругленням вниз → відступаю...». Діти промовляють за вчителем (за «диктором»), граючи в гру «Ми – учні», учитель пише на дошці, діти – у зошитах. Взаємодіють різні фактори: слух, зір, підвищується увага, учні активно працюють.

Коли вивчаються букви, коментуються вивчені букви, на вільному рядку записуються (аналогічно). На цьому етапі учні мають запам'ятати написання письмових букв; великих і малих. Практика показує, що перед коментуванням необхідно проводити підготовчу роботу, але умова залишається єдиною: «учень-учитель» у своєму «зошиті» (на дошці) пише разом з учнями. Усі залишаються у вигаші: одні встигають писати з учителем і не дивляться на дошку (вони добре пам'ятають букви, їх написання), другі пишуть повільніше і мають змогу користуватися зразком (дошкою), треті пишуть зовсім повільно, ще погано орієнтуються в лініях зошита, теж мають допомогу – дошку, і кожен знаходить тільки «свою» допомогу, не чекає, поки на недолік вкаже вчитель. Уже, навіть, на цьому ранньому етапі роботи в дітей починає формуватися навичка роботу виконувати разом, а в майбутньому – це самостійні роботи на обмежений час, списування, диктанти.

Наступний етап – письмо складів з повтором голосної, бо

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

однією з помилок першокласників є пропуск голосних букв: «Пишу ма → мм – а(а) → перевіряю → ма, пишу му → мм – у(у) → перевіряю → му; слово: «пишу слово мама → мм – а(а) → мм – а(а) → перевіряю → мама». Для кращої перевірки можна запропонувати підкреслити голосні «мама», запитати, про що вони підказують (скільки голосних – стільки складів), поставити наголос.

Перші кроки роботи над словом – це співвідношення звука і букв, зображення букв і повний комплект їх у слові. На цьому етапі фонетичний принцип не закінчується, робота ускладнюється, коли учні спроможні списувати речення.

Наша мова складається із речень. Діти знайомляться з цим ще на перших уроках, складають речення по схемах, по реченню складають схему.

Із першим знайомством з реченням починається серйозна робота із синтаксису. Головна мета цього виду роботи протягом чотирьох років навчання в молодших класах – знаходити основу речення.

У 1 класі діти повинні засвоїти, що речення має початок, кінець. Воно складається із слів, слова пишуться окремо одне від одного. Речення складаються спочатку найпростіші, а далі ускладнюються, поширюються.

Під час роботи над реченням фонетичний принцип коментування залишається, і ще додається морфологічний. У морфології є вправи допоміжні і ключові. Допоміжні – це вправи «як чую, так і пишу». Ключові – правила написання слів.

Робота над реченням на початку.

Береться просте речення, учитель коментує, діти повторюють хором:

– Пишу просте речення «Маша пише». Початок речення пишу з великої букви, це ще ім'я → пишу Ма(а)ш(а) → відступаю → пишу слово пише → пи(и)ше(е) → перевіряю → читаю все речення «Маша пише.» → в кінці речення ставлю крапку → підкреслюю орфограми: Маша пише. Крапка в кінці речення – це пунктограма, але практика підказує, що діти часто допускають цю помилку. На це завжди звертаю увагу учнів. Назву цього правила запам'ятовувати не потрібно, але хто запам'ятав, може користуватись у своєму мовленні.

У наступному, 2 класі робота над реченням ускладнюється. З'являються нові орфограми, аж мета роботи над реченням запишається незмінною протягом всіх років навчання в молодших класах – граматична основа речення. Ця робота повинна дійти до автоматизму: один раз учень прочитав речення і назвав основу речення. Тоді не прийдеться думати, чи справляться учні в 4 класі із складним реченням, де потрібно знайти декілька основ речення.

Учні залюбки виконують ці вправи. Ніхто нікого не приму-

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

шує виконувати цю роботу. Тільки за бажанням, коли вже навчився.

Учні, які не коментують, доповнюють пропущене тим, хто коментує, отримують за цю роботу відповідний бал. Усі діти працюють протягом усього часу, беруть активну участь у навчанні.

Для учнів початкових класів ця перша сходинка орфографічного пізнання має дуже велике значення.

1. Найперше – комунікативне. Учні вчать говорити, збагачують свій словниковий запас.

2. Розвивається уважне ставлення до слова, його вимови, письма (акуратне ведення зошита), до граматичних форм, дається установка на осмислення, запам'ятовування запису («Прочитай, подумай, запам'ятай, напиши, вислухай, перевір записане, виправ»).

3. Ніколи не можна випускати з-під контролю жодну зі сторін мовленнєвої діяльності; ані звуко-буквеного аналізу, ані вправ зі складу слова, ані роботи над частинами мови, ані роботи із синтаксису і зв'язного мовлення.

4. У кожного учня є свої слабкі місця в правописі слів. Маючи це на увазі, учитель підбирає відповідний словник, вводить його в урок.

5. Важливою умовою формування міцного грамотного письма є попередження орфографічних і інших мовленнєвих помилок.

6. Систематизація знань.

7. Урешті, треба мати на увазі, що будь-який навик, особливо орфографічний, вимагає довготривалих повторень. Без таких тренувань, повторень, навик не сформується. Кінцевим результатом кожен вчитель вбачає сформувати в дитини навички самостійної роботи з будь-якого предмета. А щоб дитина не виконувала самостійно, вона думає собі і коментує.

Діти мають змогу подивитись, як пишеться буква (забув), як з'єднується буква з іншою і т.д.

У післябукварний період на уроках письма використовуємо такі види роботи над реченням:

1) коментований запис речення вчителем на дошці, дітьми – у зошитах;

2) запис речення учнями під коментування вчителя (без запису на дошці);

3) коментування речення учнем із записом на дошці і коментування з місця;

4) навчання самоконтролю написаного речення – читання по складах з виділенням голосних (читання вголос);

5) введення граматичних завдань: підкреслити голосні; приголосні; букви, що вказують на м'якість приголосних; приголосні, які позначають м'який приголосний звук.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Робота з «коментованого управління» ускладнюється в міру того, як ускладнюється матеріал з мови у наступних класах, і переходить у коментування-доведення.

Навчає не тільки вчитель, навчає і учень, коли міркує вголос і тим самим веде за собою всіх. «Ставлю», «пишу» – спочатку це сигнали: «Не відставай, іди за мною!». Діє це набагато сильніше, ніж голос учителя.

Аналогічна робота, «коментоване управління», відбувається і на уроках математики. Важливим моментом є те, що сусід по парті є першим помічником тому, хто коментує. Він пояснює те, що упустив той, хто коментує. А це перші кроки роботи в парі, а потім і в групі.

«Коментоване управління» – рушійна сила уроку, коли кожен залучається до діла. У класі складається спокійна обстановка, взаємодопомога, ділова атмосфера на уроці. Діти вільні, ніякого страху, що викличуть, працюють активно, із задоволенням [1].

Отже, саме такий урок співпраці, на якому все виходить, народжує почуття успіху у навчанні, бажання розв'язувати складніші задачі, завдання, йти вперед дорогою пізнання [4]. Радісні обличчя дітей, їхнє бажання йти до школи, вчитися, їхні слова: «У мене вже виходить» свідчать, що і вчитель розуміє дітей, і вони розуміють учителя, а це – успіх, це – головне.

Література:

1. Педагогічний пошук / С.М.Лисенкова. – К.: Рад. школа, 1998. – 88 с.
2. Савченко О.Я. Дидактичні особливості уроку для учнів шестирічного віку // Навчання і виховання шестирічних першокласників. – К.: Рад. школа, 1990. – 73 с.
3. Словник української мови / Білобід І.К. та ін. – К.: Наукова думка, 1973. – Т.4. – 840 с.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Рад. школа, 1971.

Черноусов С.В.*

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЧОРНОБАЇВСЬКОМУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ КОМПЛЕКСІ

У статті висвітлюється досвід роботи автора, розкриваються характерні особливості реалізації особистісно орієнтованого підходу до фізичного виховання учнів середніх класів Чорнобаївського НВК.

Аналіз власного педагогічного досвіду, а також вивчення науково-методичної літератури дозволяє констатувати, що сьогодні система фізичного виховання переживає непростий та достатньо болісний «час змін», який обумовлюється: зниженням біологічного потенціалу української нації та збільшенням кіль-

---

* © Черноусов С.В.